

Arap Ayaklanmaları'nın Türkiye'nin Göç Yönetiminde Yarattığı Paradigma Değişimi*

The Paradigm Shift in Türkiye's Migration Management Caused by the Arab Uprisings

Denizhan Ege ŞAKRAK** - Pınar ERKEM***

Öz

Türkiye'de belirli bir göç politikasından bahsedilememekle birlikte, her dönemin koşullarına bağlı olarak göç konusunda kısa vadeli politikalar geliştirilmiştir. Türkiye'nin göç politikalarındaki kırılma, Arap Ayaklanmaları'nın ardından yaşanan kitlesel göç hareketleriyle birlikte başlamıştır. Bu dönemde Türkiye, göçmenler için hem hedef hem de transit ülke haline gelmiş; buna paralel olarak gerçekleştirilen yasal düzenlemeler sonucunda, Türkiye'deki göçmen nüfusu önemli ölçüde artmıştır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan itibaren göç yönetiminin yasal çerçevede nasıl şekillendiğini ve bu süreçteki süreklilik ile kopuşları tespit etmektir. Araştırma, Arap Ayaklanmaları'nın ardından Türkiye'nin göç politikalarında köklü bir paradigmatik değişim gerçekleştiğini savunmaktadır. Çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti'nin yasaları birincil kaynak olarak, göç konulu akademik literatür ise ikincil kaynak olarak kullanılarak doküman analizi yöntemiyle bir inceleme yapılmıştır..

Anahtar Kelimeler: Göç, Göç Politikası, Türkiye, Arap Ayaklanmaları, Suriye Mülteci Krizi

Abstract

Although a specific migration policy cannot be identified in Türkiye, short-term policies have been developed based on the conditions of each period. The turning point in Türkiye's migration policies began with the mass migration movements following the Arab Uprisings. During this period, Türkiye became both a destination and a transit country for migrants. As a result of the legal regulations made in this period, the migrant population in Türkiye increased significantly. The aim of this study is to examine how migration management in Türkiye has evolved within the framework of legal regulations since the establishment of the Republic, and to identify the continuities and ruptures in this process. The research argues that a profound paradigmatic shift occurred in Türkiye's migration policies following the Arab Uprisings. In the study, the laws of the Republic of Türkiye are used as primary sources, while academic literature on migration is employed as secondary sources, and document analysis methodology is applied.

Key Words: Migration, Immigration Policy, Türkiye, Arab Uprisings, Syrian Refugee Crisis

Makale Geliş Tarihi: 04.06.2024. Makale Kabul Tarihi: 31.12.2024.

Araştırma Makalesi / Künye: ŞAKRAK, Denizhan Ege, ERKEM, Pınar. "Arap Ayaklanmaları'nın Türkiye'nin Göç Yönetiminde Yarattığı Paradigma Değişimi". Gazi Akademik Bakış Dergisi (GABD), 18/36, (Haziran 2025): s.369-388. DOI: 10.19060/gav.1720498

* Bu makale birinci yazarın doktora tezinden üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Avrupa Birliği Anabilim Dalı, E-mail: denizhanegesakrak@ogr.iu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-3737-6952

*** Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, İktisat Fakültesi, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Bölümü, Siyaset Bilimi Anabilim Dalı, E-mail: erkem@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1171-8803

Akademik
Bakış
369
Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

Giriş

Türkiye Cumhuriyeti, coğrafi konumu ve jeopolitik stratejik pozisyonu nedeniyle küresel göç hareketlerinden her dönemde önemli ölçüde etkilenmiş ve bu durum, Türkiye'nin göç politikalarının değişiminde belirleyici bir faktör olmuştur. Kuruluşundan itibaren Türkiye, istikrarlı bir göç politikası benimsememiş; bunun yerine her dönemde mevcut siyasi, ekonomik ve sosyal koşullara bağlı olarak göçle ilgili politika kararları almıştır.

2011 yılında başlayan Arap Ayaklanmaları, Türkiye'nin göç politikalarında önemli bir dönüm noktası teşkil etmiştir. Başlangıçta, Türkiye, Arap Ayaklanmaları'na bağlı olarak başlayan göçte transit bir ülke rolü üstlenmişken, sonrasında uyguladığı "açık kapı" politikası ile göçmenleri kabul etmeye başlamış ve bunun yanı sıra AB ile ortak göç politikası oluşturmuştur. Bu gelişmeler, Türkiye'nin göç politikasında önemli değişikliklere yol açmış ve buna bağlı olarak Türkiye'deki göçmen sayısında büyük bir artış olmuştur; böylece Türkiye, dünya genelinde en fazla mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmiştir.

Bu çalışma, Türkiye'nin göç politikalarını tarihsel bir perspektiften inceleyerek, kuruluşundan itibaren yaşadığı göç deneyimlerini ele alarak Arap Ayaklanmaları'nın göç politikasında yarattığı değişimi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırma, Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı verileri, Resmi Gazete'de yayımlanan kanunlar ve göçle ilgili akademik literatürden yararlanarak gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın odak noktası, Türkiye'nin göç politikalarındaki süreklilik ve kopuşları incelemek ve bu politikaların zaman içindeki evrimini değerlendirmektir.

Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Göç: Türkiye'nin Ulus-Devlet Olma Sürecindeki İskân Politikaları

Osmanlı İmparatorluğu'nun sona ermesinin ardından kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yıllarında, göç politikaları, Osmanlı sınırları içerisinde yer alan Türk ve Müslüman nüfusun Türkiye Cumhuriyeti topraklarına yerleştirilmesi üzerine şekillenmiştir. Bu durum, çok uluslu bir imparatorluktan ulus-devlet yapısına geçiş sürecini yansıtmaktadır. Ulus-devlet inşası çabası doğrultusunda, etnik ve dini homojenliğin sağlanması amacıyla Türk ve Müslüman nüfusun Anadolu topraklarına yerleştirilmesi öncelikli bir hedef haline gelirken, gayri Müslim nüfus ise Anadolu'dan ayrılmıştır¹.

Cumhuriyet döneminde göçmenlerin Türkiye'ye sistemli olarak yerleştirilmesi için 14 Haziran 1934 tarihinde 2510 sayılı İskan Kanunu yürürlüğe girmiştir ve bu yasa ile muhacir ve mülteci kavramları tanımlanarak

1 Haydar, Efe, *Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri*. Sosyal Bilimler Metinleri, 1, 16-27, 2018, s. 23; Bu dönemde Müslüman olmayanların toplam nüfus içindeki oranı yaklaşık olarak %3'ten %1'lere (sayısal olarak 350.000'lerden 225.000'lere) düşmüştür. Ahmet İçduygu. Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulusdevlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, 2014a, s. 26-76

göçmenlerin Türkiye'ye hangi şartlar altında yerleştirileceği karar belirlenmiştir². İskan Kanunu Fasil 1 Madde 3 başlığında *“Türkiyede yerleşmek maksadile dışarıdan, münferiden veya müçtemian, gelmek istiyen Türk soyundan meskûn veya göçebe fertler ve aşiretler ve Türk kültürüne bağlı meskûn kimseler, işbu kanunun hükümlerine göre Dahiliye Vekilliğinin emrile kabul olunurlar. Bunlara (muhacir) denir. Kimlerin ve hangi memleketler halkının Türk kültürüne bağlı sayılacağı İcra Vekilleri Heyeti kararile tesbit olunur”*³ Türkiye'ye kalıcı yerleşmek amacı doğrultusunda gelenler muhacir olarak tanımlanmıştır⁴.

“Mülteci” ise bu yasa kapsamında Türkiye'ye yerleşme amacı olmadan, zorunlu bir sebeple geçici olarak sığınan kişiler olarak tanımlanmıştır⁵. Zorunlu göçle Türkiye'ye gelen kişiler mülteci olarak tanımlanmış; ancak bu kişilerin Türkiye'de kalıcı bir statü edinmeleri öngörülmemiştir. 1934 tarihli İskan Kanunu ise, Türkiye'nin ulus-devlet inşası sürecinde özellikle Balkan ülkelerinden (Bulgaristan, Yugoslavya, Romanya ve Yunanistan) gelen göçlerin yasal zeminde gerçekleşmesini mümkün kılmıştır.

Bulgaristan'dan Türkiye'ye doğru göç akımı, 1923'te Bulgaristan Hükümeti'nin, Türk asıllı kişiler üzerinde baskıları artırmasıyla başlamıştır⁶. 18 Ekim 1925'te Ankara'da Türk-Bulgar İkamet Sözleşmesi imzalanarak⁷ Bulgaristan'da yaşayan Türk asıllı kişilerin Türkiye Cumhuriyeti'ne gönüllü göçlerinin devam etmesi kararlaştırılmıştır⁸. 1925 tarihli Sözleşme kapsamında 1949 yılına kadar 218.998 Türk, Bulgaristan'dan Türkiye'ye gelmiştir⁹. Bu göçün, Bulgaristan'daki Türk nüfusunun karşılaştığı baskılara bir

2 T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510” <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>

3 T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510”

4 Muhacir olmanın şartları da Madde 4'te —“A : Türk kültürüne bağlı olmaları, B : Anarşistler, C : Casuslar, Ç : Göçebe çingeneler, D : Memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir olarak alınmazlar” şeklinde belirtilmiştir. T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510”); Muhacirlerin iskân yolu ile Türkiye'ye yerleşmeleri durumunda ev, dükkân, sermaye, toprak ve hayvan devlet tarafından verilir. T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510”); “Madde 17 — İskân bir aileye, nüfus ve ihtiyacına göre oturacak ev veya ev yeri, sanatkârlara ve tüccarlara ayrıca geçim getirecek dükkân veya mağaza yahut bu gibi yapı veya yeri mütedavil sermaye; çiftçilere de ayrıca kâfi toprakla çift hayvanı, alât ve edevatı, tohumluk, ahır ve samanlık veya yeri vermekle yapılır. Köylerde, kasabalarda sanatkârlara dükkândan ayrı yarım istihkak miktarı toprak da verilir.” T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510”.

5 “T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, 1934 İskan Kanunu Kanun No: 2510”

6 1923'te Bulgaristan'dan Türkiye'ye yönelen göçler, 1913 yılında Osmanlı döneminde başlayan göçün devam etmesi şeklinde yaşanmıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Göç Tarihi”.

7 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Göç Tarihi”.

8 Bulgaristan'dan gelen Türk göçmenler taşınabilen mal ve hayvanlarını yanlarında getirme, taşınmaz mallarını istedikleri bedel ve şartlar ile satma hakkına sahip oldular. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Göç Tarihi”.

9 “11.280 aileden 43.271'i Türkiye'ye göçmen olarak” gelirken akraba ve aile yakınlarının yanına yerleştirilmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Göç Tarihi”; Bakanlardan Türkiye'ye 1923-1945 yılları arasında 800.000 kişi göç etmek zorunda kalmıştır. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “İltica ve Göç Mevzuatı”, <https://www.>

tepki olarak şekillendiği görülmektedir. Benzer ekonomik ve sosyal baskılar 1923-1933 yılları arasında Yugoslav Krallığı tarafından Türk asıllı vatandaşlara uygulanırken Yugoslavya'dan Türkiye'ye doğru göçün başlamasına ve bu göçün 11 Temmuz 1938 tarihli Göç Antlaşması ile düzenlenmesine neden olmuştur¹⁰. Göç Antlaşması 1938 yılının sonuna kadar uygulamada kalmıştır¹¹. Türklerin Yugoslavya'dan Anadolu'ya göçü devam ederken 5 Ocak 1950 tarihinde "Türkiye Cumhuriyeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Aktedilen, Yugoslavya'da Devletleştirilen Türk Mal, Hak Ve Menfaatlerinin Tazminine Mütaallik Anlaşma" adlı bir protokol imzalanmıştır¹². Böylece 1950 yılından itibaren Türklerin Yugoslavya'dan Anadolu'ya geliş protokol kapsamında sürmüştür¹³. Türklerin Yugoslavya'dan Anadolu'ya göçünün sürekliliği, her iki ülke arasındaki diplomatik anlaşmalar ve ekonomik koşullar doğrultusunda düzenlenmiş olup, bu göç süreci Türkiye'nin demografik yapısını homojenleştirme ve ulusal bütünlüğünü pekiştirme hedeflerini taşımaktadır.

Benzer şekilde, Romanya yönetimi de demografik yapıyı yeniden düzenleme amacı güderek, Türk nüfusunun Türkiye'ye göçünü teşvik eden politikalar oluşturmuştur¹⁴. Romanyalılar devlet politikasıyla iskân edilirken Türklerden oluşan küçük gruplar, 1923-1933 yılları arasında serbest göç kapsamında Romanya'dan Türkiye'ye gelmiştir¹⁵. Ayrıca 1934-1938 yılları arasında sosyal ve ekonomik sorunlar nedeniyle Romanya'daki Türk toplumu üzerindeki baskı kitlesel göçe yol açmıştır¹⁶. 4 Eylül 1936'da taraflar arasında Göç Sözleşmesi imzalanmıştır¹⁷. Sözleşme kapsamında, Dobruca'da yaşayan Müslüman Türkler beş yıl süren bir plana bağlı olarak Türkiye'ye göç etme

goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf; 1949-1951 yılları arasında 156.063 kişi Bulgaristan Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasının ardından Türkiye'ye göç etmiştir T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi".

10 Ahmet Özgiray, "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi* 1/14, 1999, s.22.

11 Özgiray, *ag.m.*, s.22.

12 "Yugoslavya'daki Türk mal ve menfaatlerinin tazminine mütaallik 5 Ocak 1950 tarihli Protokolün tatbikatı ile ilgili olarak Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Hükümeti, Yugoslavya'da millileştirme tedbirleri ve diğer tahdid edici tedbirlerden zarar gören Türk mal, hak ve menfaatlerinin götürü olarak tazmini şartlarını tesbit hususunda" hükümler karara bağlanmıştır TBMM, "Türkiye Cumhuriyeti İle Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Aktedilen, Yugoslavya'da Devletleştirilen Türk Mal, Hak Ve Menfaatlerinin Tazminine Mütaallik Anlaşma", <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/co20/b090/tbmm100200900693.pdf>.

13 Yugoslavya Federal Halk Cumhuriyeti'nin 1953'te Balkan Paketi'nin kabul etmesi bu tarihten itibaren Türkiye'ye yönelen göçlerin düzenlenmesini sağlamıştır. Yılmaz Altuğ, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler", *Belleten*, LV/212, 1991, s. 115.

14 Romanya'da Türk nüfusunun yoğun olduğu bölgelerden olan Dobruca'ya, Romenleri yerleştirme doğrultusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Önder Duman, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", *Acar Index*, 45, 2008, s. 27.

15 Cevat Geray, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı 1923-1961*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, 9 Baskı, 1962, s.11

16 Geray, *ag.m.*, s.11.

17 Duman, *ag.m.*, s.34

hakkına sahip olmuştur¹⁸. 80000'den fazla Müslüman Türk, 1934-1938 arasında Romanya'dan Türkiye'ye göç ettirilmiştir¹⁹. Romanya'daki Türklerin kitlesel göçü, sosyal ve ekonomik baskıların bir sonucu olarak gerçekleşmiş olup, aynı zamanda Türkiye'nin demografik yapısını homojenleştirme amacına yönelik uygulanan politikaların bir parçası olarak değerlendirilebilir.

Balkanlar'dan gelen en büyük göç ise Yunanistan'dan gerçekleşmiştir. Türkiye ve Yunanistan arasında göç konusu 10 Haziran 1930'da Atatürk ile Venizelos arasında imzalanan dostluk anlaşmasıyla çözüme kavuşturulmuş; İstanbul'daki Rumlar ile Batı Trakya'daki Rum ve Müslümanlar dışındaki, Yunanistan'ın çeşitli bölgelerinde yaşayan Müslümanlar ile Türkiye'nin farklı bölgelerinde ikamet eden Rumların karşılıklı zorunlu göçe tabi tutulmaları kararlaştırılmıştır²⁰. Düzenleme iki ülke arasındaki büyük çaplı insan hareketliliğini sistemli ve az sorunlu şekilde gerçekleştirmeyi amaçlamıştır. Türkiye ve Yunanistan arasındaki nüfus değişiminde Yunanistan'a 1.100.000-1.200.000 arası kişi giderken Türkiye'ye 450.000-500.000 arası kişi gelmiştir²¹. Bakanlık verilerine göre Yunanistan'dan Türkiye'ye 1922-1938 yılları arasında 384.000 kişinin geldiği belirtilmektedir²². Bu uygulama sonucunda Türkiye ile Yunanistan arasında geniş çaplı bir nüfus hareketi yaşanmıştır. Bu düzenlemeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin ulus-devlet inşası sürecinde göç politikalarının ve İskân Kanunu'nun homojen bir nüfus oluşturma amacını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır.

Savaşın ve Siyasi Dönüşümlerin Etkisinde Türkiye'nin Göç Politikası: II. Dünya Savaşı'ndan Sovyetler Birliği'nin Dağılmasına

II. Dünya Savaşı milyonlarca kişinin hayatını kaybetmesine ve zorunlu yer değiştirmesine sebep olmuştur²³. Savaş sırasında, 1940 ve 1945 yılları arasında 60 milyondan fazla sayıda insan, zorunlu göçmen haline gelmiştir²⁴. Savaş sebebiyle yerinden edilenlerin yasal olarak kabul edilmesi gerekliliği doğmuştur ve bu kapsamda 1951 yılında Cenevre'de Mültecilerin Statüsüne İlişkin Sözleşme imzalanmıştır. Mülteci tanımı Türkiye Cumhuriyeti Resmi

Göç

Akademik
Bakış

373

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

- 18 T.C. Resmi Gazete, "Sayı: 3523 Kanun No: 3099", 1937, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3523.pdf>
- 19 Geray, *ag.m.*, s.13; Göçün sözleşme kapsamında yapılması Romanya'dan Türkiye'ye yönelen göçmenlerin düzenli iskân edebilmesini sağlamıştır. Duman, *ag.m.*, s.35.
- 20 Oral, Sander, *Siyasi Tarih- 1918- 1994*, İmge Yayınları, 18. Baskı, Ankara, 2009, s. 94; Altuğ, *ag.m.*, s. 110
- 21 Türkiye ve Yunanistan arasındaki göç yüksek sayıda kişiyi içerdiği için "Büyük Mübadele" adı ile belirtilmektedir. Ürer, *ag.e.*, s.257.
- 22 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi"
- 23 Selim Kanat, Merve Aytaç, "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları" *Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi* 18 40(2), 2018, s. 57
- 24 Smyser, W.R., *Refugees: A Never-Ending Story*. Foreign Affairs, 1/64, 1985, s. 154-168. doi:10.2307/20042472 https://www.jstor.org/stable/20042472?seq=1#metadata_info_tab_contents

Gazete’de 5 Eylül 1951 tarihinde: “1 Ocak 1951 den evvel cereyan eden hâdiseler neticesinde ve ırkı, dinî, tabiiyeti, muayyen bir içtimai gruba mensubiyeti veya siyasi kanaatleri yüzünden takibata uğrıyacağından haklı olarak korktuğu için vatandaşı olduğu memleket dışında bulunan ve işbu memleketin himavesinden istifade edemiyen veya mezkûr korkuya binaen istifade etmek istemiyen, yahut tâbiyeti yoksa ve bahis konusu hâdiseler neticesinde evvelce mütaden ikamet ettiği memleket dışında bulunuyorsa, oraya dönemiyen veya mezkûr korkuya binaen dönmek istemiyen şahıs”²⁵ olarak açıklanmıştır.

Türkiye, 1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi’ni imzalayan devletler arasında yer almaktadır. “İkinci Dünya Savaşı sonrası bir belge olarak 1951 Sözleşmesi, başlangıçta 1 Ocak 1951’den önce ve Avrupa’da meydana gelen olaylardan kaçan kişilerle sınırlıydı”²⁶. Ancak bu şart Avrupa dışındaki kişilerin mülteci statüsü ve sonrasında da bu statüden doğan haklarını elde etmelerini engellemektedir. Bu nedenle sözleşme şartlarını eşit hale getirmek için 1967 Protokolü getirilmiştir ve 1967 Protokolü daha önce 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden doğan zaman ve mekân sınırlamalarını kaldırmıştır²⁷. Türkiye 1967 Protokolü’nün imzacılarından biridir ancak 6/10733 sayılı karara ilişkin 5 Ağustos 1968 tarihli Resmi Gazete’de Türkiye’nin coğrafi kısıtlamayı sürdüreceği belirtilmiştir²⁸. Bu doğrultuda Türkiye yalnızca Avrupa Konseyi’ne üye olan ülkelerden gelenleri kabul etmekte ve onlara “mülteci” statüsü vermektedir. Bu Türkiye’nin belirli şartlara bağlı olarak göçmenleri kabul etme politikasının devam ettiğini göstermektedir

İlerleyen dönemde Türkiye’nin göç politikası, sanayi kalkınmasını gerçekleştirmek amacıyla Avrupa ülkelerinin Türkiye’den işçi talep etmesi ve Türkiye’nin işçilerini Avrupa’ya göndermesiyle şekillenmiştir. Misafir işçi gönderme kapsamındaki ilk anlaşma Almanya ile 20 Ekim 1961’de imzalanmıştır. Sonrasında 1964’te Avusturya, Hollanda ve Belçika²⁹, 1965’te Fransa, 1967’de İsveç ile işgücü anlaşmaları imzalanmıştır³⁰. Ancak 1973’te başlayan

Görüş

- 25 Resmi Gazete, “Sayı: 10898, Kanun no: 359”, 1961, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>
- 26 Sözleşmeye göre, mülteci statüsü yalnızca Avrupa sınırları içinde 1951’den önce ve belirli olaylardan kaçan, belirli kişileri kapsamaktadır. Bu bağlamda Avrupa dışında olanlar, 1951 Sözleşmesi’ne tabi değildi. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, “Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme”, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>, s.2.
- 27 OHCHR, “Protocol relating to the Status of Refugees”, 1966, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-relating-status-refugees>,
- 28 Resmi Gazete, Karar Sayısı 6/10733, 1968, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13026.pdf>
- 29 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Uluslararası İşgücü Anlaşmaları” 007, 2014, <https://www.csgb.gov.tr/media/1341/isgucuanlasmalari.pdf>, s.38-46
- 30 15 Mayıs 1964 tarihinde “Türkiye - Avusturya İşgücü Anlaşması” ve “Türkiye - Belçika İşgücü Anlaşması” 16 Temmuz 1964’te imzalanmıştır. Türkiye ve Fransa arasındaki İşgücü Anlaşması, 8 Nisan 1965 tarihinde yürürlüğe girmiştir buna ek olarak “Türkiye ve Hollanda İşgücü Anlaşması” 19 Ağustos 1964 tarihinde, “Türkiye - İsveç arasındaki İşgücü Anlaşması” 10 Mart 1967’te kabul edilmiştir. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, age., s.62-76.

Petrol Krizi sebebiyle tüm anlaşmalar 1973-1974'te durdurulmuştur³¹. Avrupa'da ekonomik kriz derinleşirken, Libya ve Orta Doğu ülkeleri imar ve kalkınma amaçlı geleceğe yönelik hamleler yapmıştır. Fakat teknoloji ve yetişmiş insan gücü yetersizliği sebebiyle işgücü ithalatına başvurulmuştur. 1975 yılında Türkiye ve Libya arasında³², 8 Temmuz 1982 tarihinde Türkiye ve Ürdün arasında, 1 Nisan 1986'da Katar ile Türkiye arasında "İşgücü Anlaşması" imzalanmıştır³³. Böylece Türkiye, göç veren ülke statüsünü sürdürmüştür.

Türkiye 1970'li yıllarda göç verirken çeşitli siyasi olaylar sebebiyle de 1970'li ve 1980'li yıllarda göç almaya başlamıştır. Türkiye ile Bulgaristan arasında "Yakın Akrafa Göçü Anlaşması" imzalanmıştır; 1968-1979 yılları arasında Bulgaristan'dan Türkiye'ye 116.521 kadar göçmen gelmiştir.³⁴ 1979-1989 yıllarında Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı işgali sebebiyle Türk, Özbek, Uygur, Kazak ve Kırgız asıllı göçmenler³⁵ ve 1979 İran Devrimi sebebiyle Azeri, Kürt veya Fars kökenli 1 milyona yakın kişi Türkiye'ye gelmiştir³⁶. Ayrıca 1988'de Irak'tan Türkiye'ye 51.542 kişi, 1991 yılındaki Körfez Savaşı sonrasında da 467.489 kişi Türkiye'ye gelmiştir³⁷. 1984 ve 1989 arasında Bulgaristan'da Türklere yönelik asimilasyon politikasının uygulanması, Türk ve Müslüman kökenli vatandaşların 1989 yılında 64.295 aileden 226.863 kişi olarak Türkiye'ye gelmesine sebep olmuştur³⁸. 1980'lerde savaş, çatışma ve siyasi baskılar sebebiyle Türkiye'ye yönelen göçler büyük oranda düzensiz göç şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda, II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türkiye'nin mülteci kabul politikası, 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü çerçevesinde coğrafi sınırlama ile şekillenirken, Türkiye 1960'larda Avrupa ülkelerine misafir işçiler göndererek göç veren bir ülke haline gelmiş ve 1980'lerdeki politik düzensizliklerin etkisiyle göç almaya başlayan bir ülke statüsüne sahip olmuştur.

- 31 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, age., s.62-76; 1973'ten itibaren Türklerin Avrupa'ya göçü "işçi ihracı" ile değil ancak daha önceden Avrupa'ya çalışma amacı ile gitmiş olan işçilerin ailelerinin "aile birleşmesi kapsamında Avrupa'ya gitmesi şeklinde devam etmiştir. T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi".
- 32 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *ag.e.*, s.102
- 33 T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, *ag.e.*, s.82
- 34 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi"
- 35 Kubilayhan Erman, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler", *SUTAD*, 44, 2018, <http://sutad.selcuk.edu.tr/sutad/article/view/1067/899>, s. 305
- 36 Nail Elhan, "İran Devrimi'nin Türkiye'de Yansımaları: "İrancılık" ve "İrancı" İslamcılık", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, II/3, 2016, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/234581>, s. 31
- 37 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi"
- 38 Filiz Doğanay, *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*, Toplum ve Göç, II. Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara, 1996, s 197; 1989'da Bulgaristan'da komünist rejimin çökmesi ile 100.000 Türk Bulgaristan'a geri dönmüştür. Akça Gürsoy, İkbâl Vurucu, *Savaş ve toplum: Savaş üzerine yazılar*, Eğitim Kitabevi, Konya 2016, s.331.

Göç

Akademik
Bakış

375

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

Soğuk Savaş Sonrası Türkiye'nin Göç Politikaları: Uluslararası Değişimlerin Yansıması ve AB Adaylığının Etkisi

Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yıllarda dağılmasıyla eski Sovyet ülkelerinden Türkiye'ye düzensiz göç gerçekleşmiştir³⁹. Sovyetler'den Batı Avrupa ülkelere gitmeyi hedefleyen göçmenlerin bir kısmı da Türkiye'ye gelerek başvurularının sonucunu beklemiştir⁴⁰. Bu gelişmelere bağlı olarak Türkiye, transit bir ülke haline gelmiştir⁴¹. Buna ek olarak 1992'de Bosna Savaşı'na bağlı olarak 20.000'e yakın Bosnalı 1992-1998 yılları arasında Türkiye'ye göç etmiştir. 1998-1999 yılları arasındaki Kosova Savaşı sebebiyle 1999'da 17.746 kişi Kosova'dan Türkiye'ye göç etmiştir⁴². Bosna ve Kosova'dan gelen göçmenlerin, Osmanlı döneminden gelen kültürel ve tarihsel bağlar nedeniyle Türkiye tarafından kabulü hem hukuki hem de sosyal açıdan hızlı bir şekilde gerçekleşmiştir. Bu bölgelerdeki savaş nedeniyle göç edenler, ülkelerindeki çatışmalar sona erene kadar Türkiye'de mülteci statüsünde kalmışlardır.

Türkiye'ye yönelik 1980'li yıllardan itibaren başlayan ve 1990'lı yıllarda artan göçler, yasal düzenleme gerektirmiştir; 1994 yılında "Türkiye'ye İltica eden veya Başka Bir Ülkeye İltica Etmek Üzere Türkiye'den İkamet İzni Talep Eden Münferit Yabancılar ile Topluca Sığınma Amacıyla Sınırlarımıza Gelen Yabancılar ve Olabilecek Nüfus Hareketlerine Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" (1994 İltica Yönetmeliği) 30 Kasım 1994 tarih ve 6169 sayılı Bakanlar Kurulu kararıyla kabul edilmiştir⁴³. Kanuna göre, yasal yollarla gelen yabancıların bulundukları bölgedeki valiliklere, yasal olmayan yollardan giriş yapanların ise giriş yaptıkları yerdeki valiliklere en geç 10 gün içinde başvurması zorunlu tutulmuştur⁴⁴. 1994 Yönetmeliği'nin önemi, Avrupa dışından gelen sığınmacılara geçici sığınma hakkı tanımasıdır. Ayrıca, mülteci statüsü verilen kişilerin mülteci kabul eden ülkelere yerleştirilmesi uygulaması da bu yönetmelikle başlamıştır. Bu nedenle, bu yasa hem sığınma hem de mülteci prosedürlerinin uygulanmasında göç politikası açısından bir dönüm noktasıdır.

Sonraki dönemde Türkiye'nin göç politikasını etkileyen en önemli gelişme 1999 yılında AB adaylığının ilan edilmesidir⁴⁵. Bu ilerleme ile Türkiye'nin göç politikası, AB müktesebatına uyum sağlamaya başlamıştır. 2000

Göç

Akademik
Bakış

376

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

39 Türkiye'nin bölgeye coğrafi yakınlığı ve kolay vize veren bir ülke olması bu dönemde eski Sovyet ülkelerinden Türkiye'ye yönelen göçün sebepleridir. Ahmet İçduygu "Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Hareketleri", Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, *MiReKoç Proje Raporları*, 2014b, s.230.

40 Ahmet İçduygu, *ag.e.*, s.230

41 Ayşe Gür Geden, Yusuf Adıgüzel, "Ayrımcılık ve sömürü: Kumkapı'daki Afrikalı sığınmacıların çalışma koşulları ve sığınmacılara yönelik tutumlar", *Middle East Journal of Refugee Studies*, 1/ 1, 2016, s.8

42 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi"

43 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "İltica ve Göç Mevzuatı"

44 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Göç Tarihi"

45 "Türkiye'nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi", Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, , https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-.tr.mfa

yılında AB ile Katılım Ortaklığı Belgesi, 2001 yılında ise AB müktesebatına Uyum Ulusal Programı üzerinde mutabakata varılmıştır. Bu süreçte sınır kontrolleri sıkılaştırılmış, AB standartlarına uygun vize politikası benimsenmiş ve sığınmacılar için kabul merkezleri kurulmuştur⁴⁶. 2002 yılında, Türk Ceza Kanunu çerçevesinde insan kaçakçılığı, kaçakçılar ve düzensiz göçle mücadelede önemli bir adım atılmıştır. Sınır kontrolleri, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde güçlendirilmiş ve insan kaçakçılarının mağduru olan kişiler koruma altına alınmıştır⁴⁷. 2003 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından Türk Vatandaşlığı Kanunu'nda değişiklik yapılmış ve böylece vatandaşlık kazanma süreci daha zorlaştırılmıştır⁴⁸. Buna ek olarak, aynı yıl yabancıların çalışma izinlerine ilişkin mevzuat yürürlüğe girmiştir⁴⁹. Bu düzenleme ile yabancılar, Çalışma Bakanlığı'na çalışma izni başvurusu yapma hakkını elde etmiştir.

2003 yılında yayımlanan Yeni Katılım Ortaklığı Belgesi ile 2005'te kabul edilen İltica ve Göç Ulusal Eylem Planı doğrultusunda, düzensiz göçle mücadelede kabul, geri kabul ve sınır dışı işlemlerinde AB standartları uygulanmaya başlanmıştır⁵⁰. 2005 yılında Bakanlar Kurulu, "İltica ve Göç Alanında Avrupa Birliği Müktesebatının Üstlenilmesine İlişkin Türkiye Ulusal Eylem Planı"nı onaylamış ve bu doğrultuda Türkiye, göç ve sığınma politikalarını AB müktesebatı ile uyumlu hale getirmek için yasal düzenlemeleri değerlendirmiştir. Aynı yıl, 48 Sahraaltı ülkesi için yeni bir vize mevzuatı yürürlüğe girmiştir. Bu düzenleme sayesinde Afrika'dan gelen düzensiz göçmenlerin sayısında önemli bir azalma yaşanmıştır⁵¹. 2005 yılında İran, Bosna-Hersek, Kırgızistan, Makedonya, Fas ve Tunus gibi ülkelerle sürdürdüğü liberal vize anlaşmasını bitirmiştir⁵². Ayrıca TCK (5237 sayılı Kanun) ve 80'inci maddenin 2005 yılında yürürlüğe girmesi, insan ticareti suçunu işleyenlerin cezalarını artırmıştır⁵³. İnsan ticareti Türk Ceza Hukukunda suç olarak BM Palermo Sözleşmesi'nin İnsan Ticareti Protokolü ile tam uyumlu hale gelmiştir⁵⁴. AB adaylığının ilanından sonra Türkiye, göç politikasını yal-

- 46 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "2001 Yılı Ulusal Programı", <https://www.ab.gov.tr/195.html>
- 47 Ahmet İçduygu, Kemal Kirişçi, *Land of Diverse Migrations Challenges of Emigrant and Immigration in Turkey*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul, 2009, s.11
- 48 Sema Erder, Selmin Kaşka, "Turkey in the new migration era: Migrants between regularity and irregularity", der. Seçil Paçacı Elitok ve Thomas Straubhaar, *Hamburg Institute of International Economics (HWWI)*, 2012
- 49 T.C. Resmi Gazete, "Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği Sayı: 25214", 2003
- 50 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "İltica ve Göç Mevzuatı"
- 51 Kelly Brewer, Deniz Yüksek, "A survey of African migrants and asylum seekers in İstanbul", *MiReKoç Research Projects 2005-2006*, Migration Research Program at Koç University, İstanbul 2006, s. 32
- 52 Didem Danış vd., "Integration in Limbo": Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in İstanbul, der., Ahmet İçduygu ve Kemal Kirişçi, *Land of Diverse Migrations Challenges of Emigrant and Immigration in Turkey*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009, s. 619
- 53 Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi"
- 54 İnsan ticaretine 2006 yılında "fuhuşa zorlamak" ve "ülkeye sokmak ve ülkeden çıkarmak"

nızca AB standartlarına değil, aynı zamanda uluslararası normlara da uyacak şekilde kapsamlı bir şekilde yenilemiştir.

TCK düzenlemelerine ek olarak, 2006 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından mültecilerin hakları ve sığınmacıların yükümlülüklerini düzenleyen bir Uygulama Talimatı yürürlüğe konmuştur⁵⁵. Ayrıca 2008 yılında Ulusal Program yeniden düzenlenerek yayınlanmıştır⁵⁶. Göç konusundaki yeni Ulusal Program'da, Türkiye'nin AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla iltica otoritesinin kurulması ve iltica kabulüne ilişkin yasal düzenlemelerin yapılması öncelikler arasında yer almıştır⁵⁷. 2008 yılında, İçişleri Bakanlığı bünyesinde İltica-Göç ve Entegre Sınır Yönetimi olmak üzere iki ayrı büro kurulmuştur. Bu birimler, iltica, göç ve entegre sınır yönetimi alanlarındaki eylem planı ve belirlenen hedefler doğrultusunda çalışmalar yürütmek amacıyla oluşturulmuştur⁵⁸. İçişleri Bakanlığı, 2010 yılından İltica Genelgesi ve Yasadışı Göç Genelgesi hazırlamıştır⁵⁹. Türkiye'nin AB adaylık sürecinin başlamasıyla birlikte, göç ve sığınma alanındaki politikalar, daha önce büyük ölçüde düzensiz ve esnek bir şekilde uygulanırken, kurumsal ve sistematik bir yapıya doğru evrilmiştir.

Bu kapsamda, Sovyetler Birliği'nin dağılmasının ardından Türkiye, hem göçmen akımlarının transit geçiş noktası haline gelmiş hem de göç alan bir ülke konumuna gelmiştir. Bu süreçte, 1994 İltica Yönetmeliği ile yasal bir çerçeve oluşturulmuş ve 1999 yılında AB adaylığının ilanı ile birlikte Türkiye'nin göç politikası, AB müktesebatına uyum sağlama yönünde önemli adımlar atılarak kurumsallaşma süreci hız kazanmıştır.

Arap Ayaklanmalarının Türkiye Göç Politikasındaki Etkisi: Göçmen Kabulünde Tarihsel Bir Dönüşüm

Türkiye Cumhuriyeti'nin göç politikasındaki en önemli değişim, 2010 yılında Tunus'ta başlayan ve 2011'de diğer Arap ülkelerine yayılan Arap Ayaklanmaları ile ortaya çıkmıştır. Ayaklanmalar özellikle ilk olarak Suriye'de büyük bir iç savaşa dönüşmüş ve zamanla çok aktörlü savaşa evrilmiştir⁶⁰. Savaşın

Göç

Akademik
Bakış
378
Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

- gibi yeni bir tanım eklenmiştir. (Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, "Türkiye'nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi")
- 55 T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, "Uygulama Talimatı", 2006, <https://dergipark.org.tr/tr/download/journal-file/23095>
- 56 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Ulusal Program", 2012, https://www.ab.gov.tr/ulusal-program_194.html
- 57 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, *a.g.e.*
- 58 ORSAM. "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", *Black Sea International*, Ankara 2012, s.21
- 59 2010'da TCK'nın 79. Maddesi değiştirilerek düzensiz göçle daha kesin adımlarla mücadele etmek amacıyla insan kaçakçılarının verilen cezanın caydırıcı hale gelmesi sağlanmıştır. İltica Genelgesi'nde mali durumu bozuk olan mülteci ve sığınmacılardan ikamet harcının alınmaması, kayıtdışı göçmenlerden sığınma talebinde bulunanlardan başvurularının alınması, yabancılara numarası verilmesi, mülteci ve sığınmacılara ait kişisel verilerin korunması, mülakat odası sağlanması ve tercümanlarla sağlanmıştır ORSAM, *ag.e.*, s.21.
- 60 Arab Renaissance for Democracy and Development-ARDD, "The Arab Spring's Refugee", 2017, https://ardd-jo.org/sites/default/files/resourcefiles/the_arab_springs_refugee_crisis.pdf.

başlamasının ardından, Suriyeli mülteciler öncelikli olarak sınır komşusu olan Türkiye, Ürdün, Irak ve Lübnan'a yönelmiş; bunun yanı sıra Mısır ve AB ülkelerine doğru da göç hareketleri yaşanmıştır.

Savaştan kaçan Suriyeli göçmenler için Türkiye öncelikle Ekim 2011 tarihinde "açık kapı" politikası uygulamaya başlamıştır⁶¹. Söz konusu yasa, Suriyeli göçmenlerin din, dil ve ırk ayrımı gözetilmeksizin Türkiye'ye kabul edilerek geçici koruma statüsüne sahip olmalarını mümkün kılmıştır. Türkiye'deki göçmen sayısının artış göstermesi üzerine, bu durumu düzenlemeye yönelik yasal bir çerçeve oluşturma gerekliliği ortaya çıkmıştır. 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), yabancıların Türkiye'ye giriş, kalış ve çıkış süreçlerini düzenlemiş, aynı zamanda korunmaya muhtaç yabancıların korunması ilkesini benimseyerek, uluslararası koruma kapsamında mülteci, şarh mülteci ve ikincil koruma statülerini tanımlamıştır⁶². Ayrıca yabancıların Türkiye'ye giriş, Türkiye'den çıkış, sınırdışı işlemlerinin gerçekleşmesi düzensiz göçün kontrolü ve uluslararası koruma sağlama işlemlerini düzenleyen bir kurumun eksikliği fark edilmiş ve bu nedenle İçişleri Bakanlığı'na bağlı olarak Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) kurulmuştur⁶³.

6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu (YUKK), Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (GİGM) kuruluşunu gerçekleştirerek, 2005 yılında hazırlanan Ulusal Eylem Planı'nda yer alan pek çok düzenlemenin uygulanmasını mümkün kılmıştır. YUKK çerçevesinde sağlanan geçici koruma statüsü fiilen uygulanmakta; geçici koruma altındaki kişilere yönelik geri göndermeme prensibi benimsenmekte ve bu kişilerin temel ihtiyaçlarına erişimleri sağlanmaktadır⁶⁴. YUKK ile geçici koruma kavramı netlik kazanmış olup, bu durum savaştan kaçan Suriyeliler için Türkiye'de yasal bir statü oluşturmuştur. Türkiye'de mülteci tanımı ise 1951 Cenevre Sözleşmesi esas alınarak yapılmaktadır⁶⁵. Uluslararası koruma ile ilgili hem yabancı statüleri

- 61 Beken Saatçioğlu, "AB'nin Mülteci Krizi: Normlar-Çıkarlar Dikotomisi Üzerinden AB'yi Yeniden Değerlendirmek", Yaprak Gülcan (Ed.), Sedef Akgüngör (Ed.), Yeşim Kuştepeli (Ed.) Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye AB İşbirliği. İstanbul, 2017, s.212; Kemal Kirişçi, "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality", *Brookings*, 2014, s.5
- 62 Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kanun No: 6458", 4 Nisan 2013, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- 63 Resmi Gazete, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kanun No: 6458"
- 64 Ayrıca YUKK kapsamında madde 91'de geçici korumaya ilk kez atıfta bulunulmuştur; sağlık, eğitim, işgücü, sosyal yardım, tercümanlık konuları geçici koruma statüsüne sahip kişiler tarafından yararlanılan alanlar (GKY Madde 26-31) olarak belirtilmiştir. Ayhan Kaya vd., *Koruma Kabul ve Entegrasyon Türkiye'de Mültecilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2021, s: 11-12.
- 65 Birleşmiş Milletler, Türkiye'de uluslararası koruma kapsamında bulunan Suriyelilere ilişkin sayısal verileri paylaştığı "Syrian Refugee Response" veri tabanında, bu kişileri "mülteci" olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, çalışmada Suriyeli göçmenler için "mülteci" terimi terminolojik olarak tercih edilmiştir. Ancak, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilere resmi olarak mülteci statüsü verilmediği de göz önünde bulundurulmalıdır.

Göç

Akademik
Bakış

379

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

hem de haklarını belirten ilk kanun 2013 yılındaki YUKK'tur⁶⁶. Suriye'den Türkiye'ye yönelen göçlerin devam etmesi, Türkiye'nin yeni yasal düzenlemeler oluşturmalarını zorunlu kılmıştır⁶⁷. 22 Ekim 2014 tarihli Geçici Koruma Yönergesi'nde, Suriyeli göçmenler 1. maddede "28 Nisan 2011 tarihinde meydana gelen olaylar nedeniyle Suriye Arap Cumhuriyeti'nden kitlesel veya bireysel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen Suriye Arap Cumhuriyeti vatandaşları ile vatansızlar ve mülteciler uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş olsalar dahi geçici koruma altına alınırlar" şeklinde yasal olarak ifade edilmiştir⁶⁸.

2014 yılında Geçici Koruma Yönetmeliği'nin yürürlüğe girmesi ile 1994 yılındaki İltica Yönetmeliği tamamen yürürlükten kalkmıştır⁶⁹. Yönetmelik ile geçici koruma altındaki göçmenlerin Türkiye'de kalışı kolaylaştırılmıştır. Bunun yanı sıra, Türkiye'nin ulusal politikaları geri göndermeme ilkesine bağlı kalarak uluslararası hukukla uyumlu bir yapıya kavuşmuştur. Ancak Türkiye'nin coğrafi sınırlama ilkesini sürdürmesi, Suriye Arap Cumhuriyeti'nden gelen göçmenlere mülteci statüsü yerine yalnızca geçici koruma statüsü tanınmasına yol açmıştır. Bu durum, göçmenlerin Türkiye'de kalıcı olarak bulunmak yerine AB ülkelerinde mülteci statüsü elde etmek amacıyla Türkiye üzerinden AB'ye yönelmelerine sebep olmuştur.

Ancak AB ülkelerinde göç sebebiyle toplumsal olarak küreselleşme ve göçmen karşıtı siyasi düşünceler daha da yükselmiştir⁷⁰. Buna paralel olarak özellikle 11 Eylül saldırılarının ardından, AB liberal göç politikaları yerine korumacı bir yaklaşım ile Kale Avrupası kavramını sürdürürken Arap Ayaklanmaları sonrasında artan göç akışlarıyla birlikte göç sorununu komşu ve sınır ülkelerine yönlendirerek çözmeyi amaçlamıştır. AB bu dönemde maddi yardım teşviği vererek üçüncü ülkelerle geri kabul anlaşmaları imzalamıştır ve buralarda sınır kontrollerinin artırılmasına yönelik uygulamalar geliştirilmiştir⁷¹. AB aday ülkesi olan Türkiye de bu dönemde, AB'nin Kale Avrupası kavramının devam etmesine katkı sağlarken göç konusunda ortaklık kurulan

Gps

66 Ayhan Kaya vd., *ag.e.*, s.22

67 22 Ekim 2014 tarihinde Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, Suriyelilerin haklarını korumak için bir program düzenlemiştir. Böylece Suriyeli göçmenlere Türkiye'de kimlik ve kalma hakkı verilmekte; fakat bu, kanun ikamet belgesi anlamına da gelmemektedir. Yabancıların çalışma hakkı kimlik kartı ile belirlenmektedir. Bu kapsamda yasa kapsamında başlangıçta açık kapı politikası uygulanırken kayıt altına alınmamış yabancıların kayıt altına alınması hedeflenmiştir. Ayrıca 29. maddenin 4. fıkrasına göre çalışma izni hakkının geçerlilik süresinin geçici korumanın sona ermesi ile birlikte bitmesi kararı verilmiştir. T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Uygulama Rehberi", <https://www.csgeb.gov.tr/medias/6248/gkkuygulamarehberi1.pdf>; T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Geçici Koruma Yönetmeliği No: 29153", 20 Ekim 2014, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>

68 T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, "Geçici Koruma Yönetmeliği No: 29153"

69 Ayhan Kaya vd., *ag.e.*, s.23

70 Fethi, Nas, "Göç ve Demokrasinin Geleceği", OPUS International Journal of Society Researches XIX/13, 2019, s. 2129

71 Merve Zorlu, Mustafa Yetim, "Yasa Dışı Göçle Mücadele Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye, Politikalarının Karşılaştırması", Ortadoğu Etütleri, II/12, 2020, s. 333

ülkelerden biri olmuştur. Bu kapsamda AB, Türkiye üzerinden sınırlarına yönelen düzensiz göçü engelleme doğrultusunda ilk olarak Türkiye ile 16 Aralık 2013'te "AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması"nı imzalamıştır⁷².

AB-Türkiye Geri Kabul Anlaşması'nın amacı, bir tarafın sınırları içinde bulunma veya ikamet koşullarını karşılamayan kişilerin diğer tarafa sistematik ve hızlı bir şekilde geri gönderilmesine ilişkin prosedürleri düzenlemektir. Anlaşma, bir tarafın topraklarından diğer tarafın topraklarına geçen AB vatandaşları, Türk vatandaşları, üçüncü ülke vatandaşları ile vatansız bireylerin geri kabulünü kapsamaktadır. Kapsamlı bir geri dönüş prosedürü olan Geri Kabul Anlaşması'nın teşviği Türk vatandaşlarına verilecek olan ve 72 kriter üzerinden düzenlenen Schengen vize serbestisidir. Vize Serbestisi'nin en geç Ekim 2016'da verileceği belirtilmiştir⁷³.

Aynı dönemde AB'ye doğru gerçekleşen düzensiz göçler, özellikle 2015 yılında en yüksek boyuta ulaşmıştır (Frontex verilerine göre 2014'ten 2015'e kadar düzensiz göç %149 oranında artmıştır)⁷⁴. Düzensiz göçün sınırlarına yönelmesini önlemek amacıyla AB, ek düzenlemeler yapma gereği duymuştur. Bu bağlamda, 29 Kasım 2015 tarihinde Türkiye-AB Zirvesi gerçekleştirilmiştir. Zirve Bildirisi kapsamında, Türkiye'nin AB üyelik sürecinin yeniden ivme kazanması üzerinde mutabakata varılmıştır⁷⁵. AB-Türkiye Zirvesi'nde, AB'nin Türkiye'ye acil ve sürdürülebilir insani yardım sağlaması, Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilere ve ev sahibi topluluklara etkin ve tamamlayıcı destek sunmak amacıyla maddi kaynakların koordinasyonunu ve etkinleştirilmesini sağlamak için "Sığınmacı Mali İmkânı" oluşturularak destek verileceği belirtilmiştir⁷⁶. Bütçenin miktarı AB tarafından başlangıç olarak 3 milyar avro olarak açıklanmıştır⁷⁷.

Türkiye ve AB arasındaki anlaşmanın çerçevesinin yasal kapsamda belirtilmesine ek olarak geri kabul anlaşmalarının en önemli taahhütü olan ve

72 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, Vize Serbestisi Diyalogu", <https://www.ab.gov.tr/51819.html>.

73 Komisyon raporunda Türkiye-AB Geri Kabul Anlaşması'nın 30 Eylül 2017 tarihine kadar her iki tarafın vatandaşları ve Türkiye'nin geri kabul anlaşması imzaladığı ülkelerden gelen düzensiz göçmenler için geçerli olduğu yer almaktadır. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Vize Serbestisi Diyalogu".

74 Jelena Von Helldorf, "The EU Migration Dilemma", *Heinrich Böll Stiftung European Union*, 2015, s. 1

75 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", s.1-2

76 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi", s.1-2

77 Türkiye için Sığınmacı Mali İmkânı'nın 2016 yılının Şubat ayında işlevsel hale geldiği bu noktada 2016 ve 2017 için tahsis edilen 3 milyar avroluk finansmanın 2,2 milyar avrosunun Türkiye'deki sığınmacılara ve ev sahipliği yapan halka destek faaliyetlerine ayrıldığı, bu finansmanın 1,2 milyar avrosunun sözleşmeye bağlandığı ve 677 milyon avrosunun ise harcandığı deklare edilmiştir. Ayrıca anlaşma kapsamında Türkiye ve AB, üst düzey diyaloglarla göç ortaklığını desteklemek amacı ile enerji, ekonomi ve ticaret alanlarında işbirliklerini daha fazla geliştirmiştir. İki taraf da Gümrük Birliği'nin modernize edilmesi ve genişletilmesi için müzakere hazırlıklarını ilerletmiştir. T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi", 2016, s. 1-5.

en geç 2016 yılının Ekim ayında gerçekleşmesi planlanan vize serbestisi, 72 kriterden 6 kriterin Türkiye tarafından yerine getirilmemesi gerekçe gösterilerek planlanan tarihte yürürlüğe girmemiştir⁷⁸. Aynı dönemde Suriye’den Türkiye’ye yönelen göç sebebiyle Türkiye sınırlarında Suriyelilerin sayısı artmaya devam etmiştir⁷⁹. Buna bağlı olarak, 20 Mart 2016 tarihli Zirve’de yeni kararlar alınmıştır. Bu kararlarda, Türkiye’den Yunan adalarına geçen yeni düzensiz göçmenlerin Türkiye’ye geri gönderileceği ve bu iade işleminin AB ile uluslararası hukuka tam uygunluk içinde gerçekleştirileceği vurgulanmıştır. Ayrıca, hiçbir koşulda “toplu sınır dışı etme” uygulamasına başvurulmayacağı; tüm göçmenlerin uluslararası standartlar ve geri göndermeme ilkesi çerçevesinde korunacağı ifade edilmiştir. Sığınma Usulleri Direktifi doğrultusunda, dayanağı olmayan veya “kabul edilemez” kabul edilen başvuruların Türkiye’ye iadesi yapılacağı bildirilmiştir⁸⁰. Bu kapsamda Türkiye-AB arasındaki göç ortaklığına rağmen AB’ye düzensiz olarak gelmiş Suriyelilerin Türkiye’ye iadesi yapılarak düzensiz göçü azaltma hedeflenmiştir. Korunmaya ihtiyaç duyan gruplar için BM Kriterleri dikkate alınarak, Yunan adalarından Türkiye’ye iade edilen her bir Suriyeli için Türkiye’den de bir başka Suriyeli’nin AB’ye yerleştirileceği, birebir Suriyeli değişimi şeklinde işleyen bir mekanizmanın olacağı anlaşılmaktadır⁸¹.

Gerçekleştirilen bu düzenlemeler, Arap Ayaklanmaları sonrası başlayan göç dalgasında AB ile Türkiye arasında düzensiz göçün kontrol altına alınmasını hedeflerken, AB’ye yönelik göçü azaltmış ve Türkiye’deki göçmen sayısının artmasına yol açmıştır. Bu durum, Türkiye’nin dünya genelinde en yüksek mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumuna gelmesine neden olmuştur⁸². Türkiye-AB iş birliğini başlatan Geri Kabul Anlaşması’nın

78 72 kriterden tamamlanmaması beklenen en son 6 kriter: “1. Terörle mücadele mevzuatı, 2. Kişisel verilerin korunması, 3- Cezai konularda adli işbirliği, 4- Europol ile anlaşma, 5- Yolsuzlukla mücadele, 6- Geri kabul anlaşması”. Euronews, “Erdoğan’dan “AB ile vize muafiyeti için gerekli kriterlerin karşılanmasını hızlandırın genelgesi”, 18.Eylül 2019, <https://tr.euronews.com/2019/09/18/erdogan-ab-ile-vize-muafiyeti-icin-gerekli-kriterlerin-karsilanmasini-hizlandirin-geneli>.

79 Artan Suriyeli sayısı, Suriyelilerin çalışma ile ilgili haklarını yasal düzenleme bağlamında revize etmeyi gerekli kılmıştır. Bu kapsamda 6735 sayılı Kanun olarak 28 Temmuz 2016 tarihli Uluslararası İşgücü Kanunu ve 4 Nisan 2016 tarihli 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu uyarınca yeniden revize edilmiştir. Yasa doğrultusunda oturma izni süresi uzatılırken yabancılara yönelik asgari oturma izni 2 yıla çıkarılmıştır. Aileler için oturma izni 2 yıldan 3 yıla uzatılmıştır. Suriyeliler ile ilgili iş kanunu ise 2016 yılında düzenlenmiştir. Resmi Gazete, “Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği”. Bu kapsamda Türkiye’de yasal hale getirilen çalışma izni kanunu, yabancıların Türkiye’de kalışlarını daha uzun süreli hale getirmekte ve Türkiye’deki Suriyelilerin işgücüne katılımını kolaylaştırmıştır.

80 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi”, s.1-4

81 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi”, s.1-2

82 BM verilerine göre 16 Mayıs 2024 itibarı ile Türkiye 3,115,344 sayıda kayıtlı Suriyeli mülteci bulunmaktadır. IOM, “Syrian Refugee Response”, 16 Mayıs 2024, <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>; Ayhan, Kaya, “The World’s Leading Refugee Host, Turkey Has a Complex Migration History”, *MIP*, 2023 <https://www.migrationpolicy.org/article/>

en kritik koşullarından biri olan vize serbestisi, 2025 yılı itibarıyla Türk vatandaşları için henüz hayata geçirilmemiştir⁸³. Bu durum, Türkiye'nin Arap Ayaklanmaları sonrasında AB ile geliştirilen göç ortaklığındaki temel hedeflerine ulaşamadığını göstermektedir.

Göç temelli Türkiye-AB ilişkileri, 2016'dan sonra Türkiye'nin ulusal güvenlik endişelerinin artması Türkiye'nin vize serbestisi amacına ulaşamaması ve iç politikasına yönelmesi ile mesafeli hale gelirken var olan bu siyasi gerilim, 2020 yılında Türkiye'nin, AB ile olan sınırlarını kısa bir süreliğine göçmen geçişine açmasıyla zirveye ulaşmıştır⁸⁴. Türkiye'deki yasal düzenlemeler nedeniyle kalıcı statü kazanamayan göçmenler, AB üyesi ülkelere yönelerek yola çıksalar da, Kale Avrupası politikaları nedeniyle Türkiye'de kalmayı sürdürmüşlerdir. Fakat yine de bu deneyim göçmenlerin herhangi bir fırsatta AB sınırlarına geçmeye çalıştıklarını göstermiştir⁸⁵. Bu durum, Türkiye'nin AB için yasa dışı göçle mücadelede kritik bir ortak olduğunu bir kez daha ortaya koymuştur.

Arap Ayaklanmaları'nın sonrasında yürürlüğe konulan uygulamaların tamamı, Türkiye'yi AB için önemli bir ortak haline getirirken Türkiye'nin tarihindeki en büyük göç dalgasını yaşamasına sebep olmuştur. Zira, Cumhuriyet'in kuruluşu olan 1923'ten 2011 yılında başlayan göç dalgasına kadar Türkiye, toplam 2 milyon göçmen almıştır⁸⁶. Ancak 2011 yılından 8 Aralık 2024'e kadar (Suriye'de Baas rejiminin sona ermesi ve Suriye'ye yeniden dönüşlerin başlamasına kadar geçen sürede)⁸⁷ toplamda 3 milyondan fazla göçmene ev sahipliği yapmıştır (2024 yılının Ocak ayında 3.199.927)⁸⁸. Bu veriler, Ayaklanmalar sonrasında Türkiye'nin aldığı büyük göç dalgasını net bir şekilde göstermektedir.

Sonuç

Türkiye'nin göç politikasının temelleri, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde homojen bir nüfus oluşturma amacıyla Türk ve Müslüman kökenli göçmenlerin Anadolu'ya yerleşmesini kolaylaştıran ulusal politikalarla atılmıştır. İlerleyen yıllarda, dönemin koşullarına bağlı olarak imzalanan misafir işçi anlaş-

Göç

-
- turkey-migration-history
- 83 T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, "Vize Serbestisi Diyalogu", 11 Ocak 2024, <https://www.ab.gov.tr/51819.html>
- 84 Mehmet Aktel, Ümmühan Kaygısız, Türkiye'de Göç Yönetimi.. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXIII/2, 579-604., 2018; Çağla Lüleci-Sula, "Türkiye'nin Sınır ve Göç Yönetimi: Dinamik ve İlişkisel Bir Alanın Tarihsel Dönüşümü", Alternatif Politika, 1XIV/): 32-65, 2022, s. 54; Bu insan hareketliliğinde ise AB sınırlarına ulaşan yasa dışı göçmenlerin büyük bir kısmını, Suriye'den gelen göçmenler değil, Türkiye'nin doğusundaki ülkelerden gelen göçmenler oluşturmuştur. Böylece Türkiye'deki yasa dışı göç sorununun sadece Suriye kaynaklı olmadığı anlaşılmıştır. Tunca Öğreten, "Migrants at Turkish-Greek border: 'We want another life'", <https://www.dw.com/en/migrants-at-turkish-greekborder-we-want-another-life/a-52627031>, 3 Mart 2020
- 85 Zorlu, Yetim, *ag.e.* s.342
- 86 Efe, *ag.e.*, s.25
- 87 BBC News Türkçe, Türkiye, Suriye'de iktidarın devrilmesine nasıl yaklaşıyor?, 8 Aralık 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c07gkey8rg90>
- 88 IOM, *ag.e.*, 11 Ocak 2024

malariyla Türkiye önce göç veren bir ülke konumuna gelirken; sonraki süreçte siyasi ve toplumsal gelişmeler nedeniyle düzensiz ve zorunlu göçmenlerin hedef ülkesi haline gelmiştir. Türkiye'nin göç politikası, 1999'da AB adaylık sürecinin başlamasıyla AB müktesebatına uyum sağlamak amacıyla yapılan düzenlemelerle hem AB hem de uluslararası standartlara yaklaşmıştır. Ancak, Türkiye'nin 1951 Cenevre Sözleşmesi'nden kaynaklanan coğrafi sınırlama ilkesini koruması, göç politikasında sürekliliği sağlamıştır. Bu kapsamda, sadece Avrupa ülkelerinden gelen kişiler mülteci statüsü alırken, diğer bölge kaynaklı göçmenler Türkiye'de kalıcı statü elde edememiştir.

Türkiye'nin göç politikasında esaslı bir değişim, Arap Ayaklanmaları sonrası ortaya çıkan kitlesel göç dalgasıyla gerçekleşmiştir. Bu dönemde Türkiye, hem hedef hem de transit ülke konumuna gelirken, sınırlarına yönelen göçü etkin biçimde yönetmek amacıyla 2011'de açık kapı politikası uygulamış ve 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu kapsamında Suriyelilere geçici koruma statüsü tanımıştır. Böylelikle, Türkiye üzerinden AB'ye ulaşan Suriyelilerin Türkiye'ye geri gönderilmesi, sınır güvenliğinin artırılması ve Türkiye'de geçici koruma altında bulunan Suriyelilere ilişkin AB tarafından düzenli aralıklarla maddi destek sağlanması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda Türkiye, AB sınır yönetimine destek vererek AB'ye yönelen düzensiz göçü en aza indirme hedefini benimsemiştir.

Çalışmanın bulguları, Arap Ayaklanmaları'nın Türkiye'nin göç politikasında paradigmatik bir değişikliğe yol açtığını ortaya koymaktadır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye, türdeş bir nüfus oluşturma amacıyla göç politikasını şekillendirirken, ilerleyen yıllarda yabancıların sınırlı sayıda ve belirli şartlar altında kabul edildiği bir politika izlemiştir. Ancak Arap Ayaklanmaları sonrasında uygulamaya konan açık kapı politikası, Geçici Koruma Yönetmeliği ve AB ile geliştirilen ortak göç politikaları, Orta Doğu'dan milyonlarca kişinin Türkiye'ye girişini kolaylaştıran ve Türkiye'de kalmalarını mümkün kılan bir politika izlediğini göstermektedir. Arap Ayaklanmaları sonrasında Türkiye, hem göçmen kabul eden hem de transit ülke konumuna gelmiş ve bu durum, Türkiye'nin AB ile ilişkilerini güçlendirme amacı doğrultusunda göç politikaları geliştirilmesine zemin hazırlamıştır. Arap Ayaklanmaları'nın ardından Türkiye'ye yönelen kitlesel göçün ardından Türkiye'nin göç politikasındaki bu dönüşüm, etnik temelli politikalardan, bölgesel güvenlik ve stratejiye dayalı bir yaklaşıma geçişi de işaret etmektedir.

Türkiye'nin milyonlarca göçmeni kabul etmesi, yalnızca bölgesel göç akışlarını etkilemekle kalmazken, kültürel, siyasi ve demografik yapıyı da dönüştürme potansiyeline sahiptir. Bu bağlamda, Türkiye'nin göç politikalarını şekillendirmesi sürecinde yerinden edilmiş kişilere ev sahipliği yaparken ulusal çıkarları ve halkın refahını gözetmesi büyük önem taşımaktadır. Ekonomik ve sosyal kapasiteyi dikkate alarak sürdürülebilir ve sistematik göç politikaları geliştirilmesi, göçmen kabulünün mevcut kaynaklar çerçevesinde

sinde düzenlenmesi ve yerel halkın önceliklerinin desteklenmesi gerekmektedir. Ayrıca, AB ile yapılan iş birliklerinde sorumlulukların daha adil olarak paylaşılması önemlidir. AB, 27 üyeli bir birlik olarak yüksek ekonomik refah seviyesine sahipken, Türkiye hâlâ AB adaylık sürecinde bir ülke olarak, ekonomik ve mali kaynaklar açısından AB ile kıyaslandığında belirgin şekilde daha sınırlıdır. Bu bağlamda, göç yükünün eşit paylaşılması büyük önem taşımaktadır. AB, Türkiye'nin göçmen kabul kapasitesini desteklemeli ve daha dengeli bir işbirliği geliştirilmelidir. Ayrıca, Türkiye'nin sınır güvenliğini artırma ve düzensiz göçü engelleme konusunda AB ile yakın bir işbirliği yapması, Türkiye'nin ortak göç politikaları oluştururken sunacağı temel koşullardan biri olmalıdır.

Sonuç olarak, Türkiye'nin göç politikalarını şekillendirirken, ulusal refah ve çıkarlarını gözetmesi kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, ekonomik yapısı ve sosyal uyum süreçlerini dikkate alarak daha sürdürülebilir ve dengeli bir göç politikası benimsemesi gerekmektedir. Ayrıca, AB ile yapılan işbirliklerinin, eşit sorumluluk ve karşılıklı fayda ilkelerine dayalı olarak güçlendirilmesi, Türkiye'nin göç yönetiminde uzun vadeli başarıyı sağlayacak bir modelin oluşmasına katkı sunacaktır.

Kaynaklar

AKÇA Gürsoy, VURUCU, İkbâl, *Savaş ve toplum: Savaş üzerine yazılar*, Eğitim Kitabevi, Konya 2016.

ALTUĞ, Yılmaz, "Balkanlardan Anayurda Yapılan Göçler", *Belleten*, LV/212, 1991, s. 109-120. Arab Renaissance for Democracy and Development-ARDD, "The Arab Spring's Refugee Crisis", https://aradd-jo.org/sites/default/files/resourcefiles/the_arab_springs_refugee_crisis.pdf.

AKTEL, Mehmet, KAYGISIZ, Ümmühan, Türkiye'de Göç Yönetimi.. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, XXIII/2, 2018, s. 579-604.

BBC News Türkçe, Türkiye, Suriye'de iktidarın devrilmesine nasıl yaklaşıyor?, 8 Aralık 2024, <https://www.bbc.com/turkce/articles/c07gkey8rg90>.

Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği Türkiye Temsilciliği, "Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Sözleşme", 1951, <https://www.multeci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.pdf>.

BREWER, Kelly, YÜKSEKER, Deniz, "A survey of African migrants and asylum seekers in İstanbul", *MiReKoç Research Projects 2005-2006*, Migration Research Program at Koç University, İstanbul 2006.

DANIŞ, Didem, TARAGHI, Cherie, PÉROUSE, Jean-François, "Integration in Limbo": Iraqi, Afghan, Maghrebi and Iranian Migrants in İstanbul. İçduygu A. and Kirişçi K. (Eds.), in *Land of Diverse Migrations Challenges of Emigrant and Immigration in Turkey*. İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009, s. 443-628.

DOĞANAY, Filiz, *Türkiye'ye Göçmen Olarak Gelenlerin Yerleşimi*, Toplum ve Göç, II. Sosyoloji Kongresi Bildirileri, Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1996.

DUMAN, Önder, "Atatürk Döneminde Romanya'dan Türk Göçleri (1923-1938)", 2008, <https://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423873237.pdf>.

EFE, Haydar, Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri. Sosyal Bilimler Metinleri, 1, 2018, s. 16-27.

ELHAN, N. "İran Devrimi'nin Türkiye'de Yansımaları: "İrancılık" ve "İrancı" İslamcılık", *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, III/2, 2016, s. 28-57.

ERDER, Sema, KAŞKA, Selmin, "Turkey in the new migration era: Migrants between regularity

Göç

Akademik
Bakış

385

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

- and irregularity", *Hamburg Institute of International Economics (HWWI)*, 2012, <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/61476/1/722170904.pdf>.
- ERMAN, Kubilayhan, "Sovyetler Birliği'nin Afganistan'ı İşgali ve Türkler", *SUTAD*, XLIV, 2018, s.303-320.
- Euronews, "Erdoğan'dan "AB ile vize muafiyeti için gerekli kriterlerin karşılanmasını hızlandırın" genelgesi", 2019, <https://tr.euronews.com/2019/09/18/erdogan-ab-ile-vize-muafiyeti-i-cin-gerekli-kriterlerin-karsilanmasini-hizlandirin-geneli>.
- GERAY, Cevat, *Türkiye'den ve Türkiye'ye Göçler ve Göçmenlerin İskânı*, Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Enstitüsü, IX, Ankara 1962.
- GÜR GEDEN, Ayşe, ADIGÜZEL, Yusuf, "Ayrımcılık ve sömürü: Kumkapı'daki Afrikalı sığınmacıların çalışma koşulları ve sığınmacılara yönelik tutumlar", *Middle East Journal of Refugee Studies*, I, 2016, s. 5-18.
- IOM, "Syrian Refugee Response", 16 Mayıs 2024, <https://data.unhcr.org/en/situations/syria>.
- İÇDUYGU, Ahmet, "Türkiye'ye Yönelen Uluslararası Göç Hareketleri" haz. İçduygu Ahmet, Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus-devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi, *MiReKoç Proje Raporları*, 2014b, s.222-264.
- İÇDUYGU, Ahmet ve KİRİŞÇİ, Kemal, *Land of Diverse Migrations Challenges of Emigrant and Immigration in Turkey*, İstanbul Bilgi University Press, İstanbul 2009.
- İÇDUYGU, Ahmet, "Bir Siyaset ve Siyasa Alanı Olarak Uluslararası Göç: Son Yüzyılda Dünya ve Türkiye", Türkiye'nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-Ötesi Dönüşümlere, İstanbul: Koç Üniversitesi Göç Araştırmaları Merkezi *MiReKoç Proje Raporları*, 2014a, s. 26-76.
- KANAT, Selim, AYTAÇ, Merve "Suriyeli Mülteciler Özelinde Avrupa Birliği Ortak Göç Politikası ve Birlik Üye Devletler Arasında Egemenlik Tartışmaları" *Sosyal Politikalar Çalışmaları Dergisi* 18 XL/2, 2018, s. 55-86.
- KAYA, Ayhan vd., *Koruma, Kabul ve Entegrasyon Türkiye'de Mültecilik*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul 2021.
- KAYA, Ayhan, "The World's Leading Refugee Host, Turkey Has a Complex Migration History", *MIP*, 2023 <https://www.migrationpolicy.org/article/turkey-migration-history>.
- KİRİŞÇİ, Kemal, "Syrian Refugees and Turkey's Challenges: Going Beyond Hospitality", *Brookings*, 2014, <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/06/SyrianRefugees-and-Turkeys-Challenges-May-14-2014.pdf>.
- KİRİŞÇİ, Kemal, "Turkey's new draft law on asylum: What to make of it?" haz. PAÇACI ELİTOK, Seçil.; STRAUBHAAR, Thomas, Turkey, Migration and the EU: Potentials, Challenges and Opportunities, *Hamburg University Press*, Germany 2012, s. 63-83.
- KİRİŞÇİ, Kemal, "Migration and Turkey", in The Collection of Turkish Jurisprudence on Asylum, Refugees and Migration, *UNHCR*, Ankara 2000.
- LÜLECİ-SULA, Çağla "Türkiye'nin Sınır ve Göç Yönetimi: Dinamik ve İlişkisel Bir Alanın Tarihsel Dönüşümü", *Alternatif Politika*, XIV/1, 2022, s. 32-65.
- NAS, Fethi, "Göç ve Demokrasinin Geleceği", *OPUS International Journal of Society Researches* XIII/19, 2019, s. 2125-2149.
- OHCHR, "Protocol relating to the Status of Refugees" 1966, <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-relating-status-refugees>.
- ORSAM, "Küresel Göç ve Avrupa Birliği ile Türkiye'nin Göç Politikalarının Gelişimi", Orsam Sayı: 123, Black Sea International, Sayı:22 Ankara 2012.
- Özgiray, Ahmet, "Türkiye-Yugoslavya İlişkileri (1920-1938)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 14 Ocak 1999, s. 11-24, <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/58428>.
- Resmi Gazete, "Uluslararası İşgücü Kanunu Uygulama Yönetmeliği" 2016, <https://www.resmigazete>

gpr

te.gov.tr/eskiler/2022/02/20220202-8.htm.

Resmi Gazete, “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Kanun No: 6458”, 4 Nisan 2013, <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.

Resmi Gazete, Karar Sayısı 6/10733, 1968, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/13026.pdf>.

SAATÇIOĞLU, Beken, “AB’nin Mülteci Krizi: Normlar-Çıkarlar Dikotomisi Üzerinden AB’yi Yeniden Değerlendirmek”, Yaprak Gülcan (Ed.), Sedef Akgüngör (Ed.), Yeşim Kuştepe (Ed.) Türkiye-AB İlişkilerinde Yeni Bir Konu: Mülteci Sorunu ve Türkiye AB İşbirliği. İstanbul 2017.

SANDER, Oral, Siyasi Tarih- 1918- 1994, İmge Yayınları, 18. Baskı, Ankara 2009.

SARINAY, Yusuf, “Cumhuriyet Döneminde Balkan Ülkelerinden Ankaraya Yapılan Göçler (1923 – 1990)”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XXVIII/80, 2011, s.351-388.

SMYSER, W., *Refugees: A Never-Ending Story*. Foreign Affairs, LXIV/1, 154-168.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Uygulama Rehberi”, <https://www.csgb.gov.tr/medias/6248/gkkuygulamarehberi.pdf>.

T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, “Uluslararası İşgücü Anlaşmaları Yayın No: 007”, 2014, <https://www.csgb.gov.tr/media/1341/isgucuanlasmalari.pdf>.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “18 Mart 2016 Tarihli Türkiye - AB Zirvesi Bildirisi”, 2016, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/18_mart_2016_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “2001 Yılı Ulusal Programı”, 2009, <https://www.ab.gov.tr/195.html>.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “29 Kasım 2015 Tarihli Türkiye-AB Zirvesi Bildirisi”, 2015, https://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/29_kasim_2015_turkiye_ab_zirvesi_bildirisi_.pdf.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Ulusal Program”, 2019, https://www.ab.gov.tr/ulusal-program_194.html.

T.C. Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, “Vize Serbestisi Diyalogu”, 2024, <https://www.ab.gov.tr/51819.html>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Emniyet Genel Müdürlüğü, “Uygulama Talimatı”, 2006, <https://www.multe-ci.org.tr/wp-content/uploads/2016/12/57-Sayili-Genelge-2010-Degisikligi.pdf>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Geçici Koruma Yönetmeliği No: 29153”, 20 Ekim 2014, <https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/evraklar/mevzuat/Gecici-Koruma.pdf>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “Göç Tarihi”, <https://www.goc.gov.tr/goc-tarihi>.

T.C. İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Başkanlığı, “İltica ve Göç Mevzuatı”, 2015, https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/Yayinlar/Kitaplar/iltica_goc_mevzuati.pdf.

T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 10898 Kanun No: 359”, 1961, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/10898.pdf>.

T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 2733, İskan Kanunu Kanun No: 2510” (1934), <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/2733.pdf>.

T.C. Resmi Gazete, “Sayı: 3523 Kanun No: 3099”, 1937, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/3523.pdf>.

TBMM, “Türkiye Cumhuriyeti İle Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti Arasında Aktedilen, Yugoslavya’da Devletleştirilen Türk Mal, Hak Ve Menfaatlerinin Tazminine Mütaallık Anlaşma”, 1950, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/co20/bo90/tbmm100200900693.pdf>.

TEKİN Cemile, ALTUNSOY Yılmaz, “Cumhuriyet Döneminde Bulgaristan’dan Türkiye’ye Kit-

Görüş

Akademik
Bakış

387

Cilt 18
Sayı 36
Yaz 2025

lesel Göçler”, *Karatay Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 2019, <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1147166>.

Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, “Türkiye’ nin İnsan Ticaretiyle Mücadelesi”, https://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-insan-ticaretiyle-mucadelesi-.tr.mfa.

ÜRER, Levent, *Azınlıklar ve Lozan Tartışmaları*, Derin Yayınları, İstanbul 2003.

VON HELLDORF, Jelena “The EU Migration Dilemma”, *Heinrich Böll Stiftung European Union*, 2015, <https://eu.boell.org/en/2015/09/03/eu-migration-dilemma>.

ZORLU, Merve, YETİM, Mustafa, “Yasa Dışı Göçle Mücadele Bağlamında Avrupa Birliği ve Türkiye, Politikalarının Karşılaştırması”, *Ortadoğu Etütleri*, XII/2, 2020, s. 325-348.

Extended Abstract

Türkiye’s immigration policy has undergone significant changes, particularly after the Arab Uprisings in 2011, which marked a shift from its role as a transit country to a primary destination for refugees. Before the Uprisings, Türkiye mainly served as a route for migrants heading to Europe, with policies designed to facilitate transit. However, the political upheavals in the Middle East, especially the Syrian civil war, led to a sharp increase in refugees from Syria, Iraq, and Afghanistan, prompting Türkiye to adapt its immigration policies and legal frameworks. The Arab Uprisings disrupted existing migration patterns, causing a massive influx of refugees into Turkey.

Historically, Türkiye was not a primary destination for migrants; however, it rapidly emerged as one of the world’s largest refugee-hosting countries and created a pressure on Türkiye. This shift required rapid policy reforms to manage the growing refugee population. In response, Türkiye introduced key reforms, particularly the Law on Foreigners and International Protection (2013), which created a legal framework for asylum seekers and refugees. This law introduced temporary protection status for Syrians, categorized migrants according to their legal status, and enabled Türkiye to better manage migration flows. Alongside these legal reforms, Türkiye strengthened border security, implemented measures against human trafficking, and worked to control irregular migration. These actions marked a transition from facilitating transit to focusing on the hosting and integration of refugees.

Türkiye’s immigration policy was also influenced by its cooperation with the European Union (EU). Key agreements, such as the EU-Türkiye Readmission Agreement (2013), the EU-Türkiye Joint Action Plan (2015), and the EU-Türkiye Migration Deal (2016), played a pivotal role in managing the refugee crisis. These agreements sought to curb irregular migration flows to Europe by strengthening border control and facilitating refugee resettlement. Under the EU-Türkiye migration partnership, Türkiye agreed to tighten border enforcement and accept the return of migrants arriving in Greece, while the EU pledged to resettle refugees from Türkiye and provide financial assistance for refugee management. Despite these agreements between EU and Türkiye, concerns regarding fair burden-sharing remain unresolved. Türkiye has hosted millions of refugees, far more than most EU countries, raising questions about the fairness of the distribution of responsibility for migration management and refugee protection.

The Arab Uprisings thus marked a turning point in Türkiye’s immigration policy. Before 2011, Türkiye’s policies focused on managing transit migration, but the Uprisings forced the country to rapidly adapt, necessitating new legal frameworks, migration management strategies, and international cooperation. These changes positioned Türkiye as a key actor in global migration management, particularly regarding the Middle Eastern refugee crisis. In conclusion, the Arab Uprisings significantly reshaped Türkiye’s immigration policy. The country transitioned from a transit hub to a primary refugee host, requiring substantial changes in legal, policy, and operational frameworks. The EU-Türkiye Migration Deal played a crucial role in this transformation, but concerns about burden-sharing remain. Moving forward, Türkiye must develop sustainable, inclusive immigration policies that balance humanitarian responsibilities with national interests, while advocating for more equitable responsibility-sharing with the European Union.